

Старчук О. В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри трудового, господарського та екологічного права

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАБОРОНИ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ

Дитяча праця постійно привертає до себе увагу міжнародної спільноти, що знаходить своє відображення й конкретизацію у національному законодавстві держав з метою дотримання міжнародних стандартів запобігання зловживанням працею дітей. Тому, заборона дитячої праці пов'язана не лише зі змістом Основного Закону, вітчизняних нормативно-правових актів про працю дітей, а й міжнародно-правових актів, які ратифіковані законодавчими органами держав та є частиною їхнього національного законодавства.

Метою статті є аналіз міжнародних стандартів заборони дитячої праці та їхня реалізація у нормах національного законодавства щодо праці дітей та заборони зловживання нею.

Відповідно до міжнародних стандартів у сфері праці “дитяча праця – це праця, що шкодить добробуту дітей, заважає їхній освіті, розвитку та майбутньому професійному становленню”.

За оцінками Міжнародної організації праці (International Labor Organization), на сьогодні у світі використовується праця 16 із кожних 100 дітей. Причому деякі з працюючих дітей не досягли 5-річного віку. Приблизно 170 млн дітей зайняті небезпечними видами праці – в сільському господарстві і в шахтах. За останні п'ять років міжнародному співтовариству вдалося досягти певних успіхів у ліквідації дитячої праці (за даними Washington Profile). Чисельність працюючих дітей у світі віком від 5 до 17 років скоротилася на 11 % – із 246 млн до 218 млн осіб. Найважча ситуація, пов'язана з дитячою працею, зберігається в тропічній Африці, де працюють приблизно 50 млн. неповнолітніх (за даними “Newsru.com”).

Проблема праці дітей та подолання її найгірших форм прояву є актуальною у всьому світі. Дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ (англ. United Nations International Children's Emergency Fund) установив такі фактори експлуатація дитячої праці, як повний робочий день у ранньому віці; дуже багато годин за роботою; неприпустимі фізичні навантаження; соціальний й психологічний стрес на роботі; робота та життя на вулиці у незадовільних умовах; невідповідна оплата праці; дуже велика відповідальність; робота заважає освіті; принизлива робота, наприклад, рабська або кабальна праця, та сексуальна експлуатація; робота заважає всебічному соціальному й психологічному розвитку [1, с. 29].

З метою забезпечення заборони експлуатації дитячої праці була прийнята Конвенція про права дитини 1989 р. [2], Конвенції та Рекомендації МОП, такі як: № 138 “Про мінімальний вік для прийому на роботу” від 26 червня 1973 р. [3]; Рекомендації щодо мінімального віку для приймання на роботу № 146 від 26 червня 1973 р. [4]; № 182 МОП “Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших

форм дитячої праці” від 17 червня 1999 р. [5], які були ратифіковані Верховною Радою України та стали частиною її національного законодавства. Відтоді Україна взяла на себе зобов’язання здійснити негайні та ефективні заходи щодо забезпечення заборони та ліквідації усіх форм дитячої праці.

Вагому роль у запобіганні зловживанням дитячої праці та забороні її експлуатації займає Міжнародна організація праці. Зокрема, у 1992 р. нею започаткована Міжнародна програма з викоринення найгірших форм дитячої праці (МОП-ІПЕК) з метою поступової ліквідації найгірших форм дитячої праці шляхом зміцнення національного потенціалу країн світу у вирішенні питань проблеми дитячої праці.

Окрім цього, у 1998 р. на 86-й сесії МОП було прийнято Декларацію Міжнародної організації праці “Про основоположні принципи і права у світі праці”, у якій передбачено, що всі члени Організації, навіть ті з них, які не ратифікували основні конвенції, мають зобов’язання, що випливають уже із самого факту їхнього членства в Організації, дотримуватися, зміцнювати та реалізовувати добросовісно та відповідно до Статуту принципи, що стосуються основних прав, які є предметом основних конвенцій. І одним із принципів правового регулювання трудових відносин в цій Декларації передбачено заборону дитячої праці [6].

За наслідками своєї роботи у напрямі подолання дитячої праці МОП у 2006 р. оприлюднила Глобальну доповідь “Подолання дитячої праці: наближення до мети”, у якій відзначила, що рівень дитячої праці, зокрема її найгірших форм, знижується й подолання цього явища є реальним уже у 2016 р. [7].

Діти змушені працювати через різні причини. В. Костриця, провівши опитування серед дітей, з’ясував, що майже половина опитаних працює через бажання мати власні кошти, кожний четвертий – через фінансову скруту, кожний восьмий хоче набути професійні та практичні навички [8].

Численні прояви дитячої праці, на думку В. Іващенко, здійснюються в таких формах, як домашня прислуга, примусова або кабальна праця, комерційна сексуальна експлуатація, робота в промисловості й сільському господарстві, робота на вулиці, робота на сім’ю та робота дівчат [9].

В Україні існують регіональні особливості використання праці дітей. Так, у Херсонській області дитяча праця використовується здебільшого в сільському господарстві (прополка, нагляд за тваринами, збирання овочів, випас домашніх тварин, робота з добривами, хімікатами, підсобними працівниками під час ремонту сільськогосподарської техніки), у домашньому господарстві (нагляд за тваринами, присадибними ділянками, нагляд за дітьми, за хворими), у рибному господарстві, торгівлі, сфері послуг, незаконній діяльності, використанні в сексуальному бізнесі. У Донецькій області праця дітей використовується під час збирання металобрухту, у вугільній промисловості (копанки – сімейні або за наймом, сортування вугілля, підсобні працівники), під час збирання вторинної сировини, у торгівлі (установка та обладнання палаток, розвантажувальні роботи, “живі манекени” з рекламою, сортування товарів, прибирання приміщень, продаж роздрібних товарів, газет у транспорті), у сфері послуг, праці на вулиці, в домашньому господарстві (тваринництво, нагляд за дітьми та хворими), для залучення в незаконну діяльність (крадіжки, торгівля наркотиками), у сексуальному бізнесі [10].

Передбачено форми дитячої праці і міжнародними стандартами. Так, Конвенцією про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 до форм дитячої праці віднесено: усі форми рабства або практика, подібна до рабства (продаж дітей та торгівля ними; боргова кабала та кріпосна залежність; примусова чи обов'язкова праця; вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах); використання, вербування або пропонування дитини для заняття проституцією; виробництва порнографічної продукції чи для порнографічних вистав; для виробництва та продажу наркотиків; робота, яка може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дітей [5].

З метою запобігання зловживання дитячою працею держави-учасниці Конвенції про права дитини вживають законодавчі, адміністративні й соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти, зокрема: по-перше, установлюють мінімальний вік прийому на роботу; по-друге, визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці; по-третє, передбачають відповідні види покарань або інші санкції для забезпечення ефективного здійснення вказаних прав [2].

Тому, ст. 1 Конвенції про мінімальний вік для прийому на роботу № 138 передбачає, що кожний член Організації, для якого ця Конвенція є чинною, зобов'язується здійснювати національну політику, що має на меті забезпечення ефективної ліквідації дитячої праці й поступове підвищення мінімального віку для прийому на роботу до рівня, який відповідає найповнішому фізичному та розумовому розвитку підлітків [3].

Так, мінімальний вік для прийому на роботу не повинен бути нижчим, ніж вік закінчення обов'язкової шкільної освіти та, в будь-якому випадку, не нижчим, ніж 15 років. При цьому Конвенція встановлює виняток для держав-членів МОП, чия економіка й система освіти недостатньо розвинені, може після консультацій із зацікавленими організаціями роботодавців і працівників, де такі існують, спочатку встановити вік у 14 років як мінімальний (ст. 2).

Окрім цього, у п. 1 ст. 3 вищезазначеної Конвенції зауважується, що мінімальний вік для прийому на будь-який вид роботи за наймом або іншої роботи, яка за своїм характером або через умови, у яких вона здійснюється, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності підлітка, не може бути нижчим, ніж 18 років.

Незважаючи на ці положення після консультацій із зацікавленими організаціями роботодавців і працівників, де такі існують, можливим є отримання дозволу про найм на роботу осіб, віком не молодше ніж 16 років, за умови, що здоров'я, безпека й моральність цих підлітків повністю захищені та що ці підлітки отримали достатнє спеціальне навчання чи професійну підготовку у відповідній галузі діяльності [3].

На підтвердження цього, відповідно до п. 1 ст. 7 Конвенції про мінімальний вік для прийому на роботу, національним законодавством чи правилами може допускатися прийом на роботу за наймом або на іншу роботу осіб у віці від 13 до 15 років для легкої роботи, яка: не є шкідливою для їхнього здоров'я або розвитку; не перешкоджає відвіданню школи, їхній участі в затверджених компетентними органами влади програмах професійної орієнтації або підготовки чи їхнім можливостям скористатись отриманим навчанням [3].

Ми вважаємо, що мінімальний вік повинен установлюватись на одному й тому

ж рівні для всіх галузей економічної діяльності і необхідним є послідовне підвищення до шістнадцяти років мінімального віку для приймання на роботу за наймом дітей.

З метою забезпечення в терміновому порядку заборони й ліквідації найгірших форм дитячої праці Конвенцією про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці розроблені заходи, спрямовані на (п. 2 ст. 7): недопущення залучення дітей до найгірших форм дитячої праці; надання необхідної та належної прямої допомоги для припинення заняття дітей найгіршими формами дитячої праці й для їхньої реабілітації та соціальної інтеграції; надання всім дітям звільненням від найгірших форм дитячої праці, доступу до безплатної початкової освіти й, у разі можливості та необхідності, до професійно-технічної підготовки; виявлення дітей, які перебувають в особливо важкому стані, та допомога таким дітям; врахування особливостей становища дівчат [5].

Отже, прийняття Міжнародною Організацією Праці Декларації “Про основоположні принципи і права у світі праці”, Конвенцій № 138 “Про мінімальний вік для приймання на роботу” й № 182 “Про заборону та негативні дії щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці”, а пізніше їхня ратифікація законодавчими органами держав є першим кроком, що допоможе подолати світову проблему експлуатації дитячої праці.

З метою викорінення експлуатації праці дітей та для ефективного забезпечення її заборони необхідно державам не лише систематизувати законодавчу базу щодо праці неповнолітніх, а й виробити механізм її реалізації.

Чіткими кроками у боротьбі проти цього явища з метою інтеграції законодавства України до законодавства ЄС є установлення гарантій при працевлаштуванні неповнолітніх, а також контроль за дотриманням трудового законодавства з питань охорони праці та її гігієни, техніки безпеки (заборона застосування праці осіб молодше 18 років, на важких роботах і роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, на підземних роботах, роботах у нічний час чи виконання надурочних робіт, у вихідні дні тощо), оплати праці роботодавцем щодо неповнолітніх працівників й інші фактори, які сприятимуть здобуттю дитиною освіти, її духовному та фізичному розвитку.

Література:

1. Положение детей в мире, 1997 г. / К. Беллами. – Б. м. : ЮНИСЕФ. Дет. фонд ООН, 1997. – 116 с. [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.unicef.org/russia/ru/>
2. Конвенція про права дитини від 20.12.1989 р. // [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021
3. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу від 26.06.1973 р. № 138 // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці 1965–1999. – Т. II. [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_054
4. Рекомендація щодо мінімального віку для приймання на роботу № 146 від 26.06.1973 р. // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці 1965–1999. – Т. II. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://mizhnarodnividnosyny.xrtmp.com/document/>

5. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 р. № 182 // [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_166
6. Про основоположні принципи і права у світі праці: Декларація МОП від 18 червня 1998 р. // Конвенції та рекомендації, ухвалені МОП 1965–1999рр. – Т. 2. – 1999. – 39 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_260
7. Подолання дитячої праці: наближення до мети: Глобальний звіт, що підготовлено у відповідності до механізмів реалізації Декларації МОП ”Про основоположні принципи і права у сфері праці”. – Женева : МБП, 2006. // [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=35795568
8. Костриця В. Дитяча праця є наслідком усіх економічних та соціальних негараздів / В. Костриця // Робітнича газ. – 2000. – 13 січ.
9. Іващенко В. Рабство: сучасні форми, стан та основні тенденції / В. Іващенко // Юрид. журн. – 2005. – № 11. [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2018>
10. Левченко К. Б. Проблеми формування системи моніторингу дитячої праці в Україні: соціально-правовий аналіз // [Електронний ресурс] . – Режим доступу: umdpl.info/files/docs/1225560285.doc